

TEMA 4

Stat og ret

Kapitel 6

Hvordan fungerer retssystemet?

Hvorfor skal jeg læse dette kapitel?

Fordi du vil kunne **redegøre** for, hvordan det danske retssystem er opbygget. Herefter vil du kunne **sammenligne**, hvordan forskellige sager kan tage forskellige veje igennem retssystemet, og sluttelig vil du kunne **diskutere**, hvorvidt indretningen af det danske retssystem er rimelig.

I Danmark har vi – ligesom i andre liberale demokratier verden over – indrettet styringen af vores land på baggrund af en grundlov.

Danmarks Riges Grundlov er i sin nuværende form vedtaget den 5. juni 1953. Men i sine hovedtræk går lovteksten tilbage til 1849, da Danmark bevægede sig

fra enevælde (kongestyre) til demokrati (folkestyre).

Det danske demokrati, folkestyret, bygger på tanker, der blev udviklet i Europa i løbet af 1700-tallet som en reaktion mod enevælden, der forgreb sig på undersåtternes frihed. Magten i samfundet skulle ikke udgå ovenfra, men nede fra folket.

Hvad siger grundloven om retssystemet?

§ 64

Dommerne har i deres kald alene at rette sig efter loven. De kan ikke afsættes uden ved dom, ej heller forflyttes mod deres ønske, uden for de tilfælde, hvor en omordning af domstolene finder sted. Dog kan den dommer, der er fyldt sit 65. år, afskediges, men uden tab af indtægter indtil det tidspunkt, til hvilket han skulle være afskediget på grund af alder.

§ 65

Stk. 1.

I retsplejen gennemføres offentlighed og mundtlighed i videst muligt omfang.

Stk. 2.

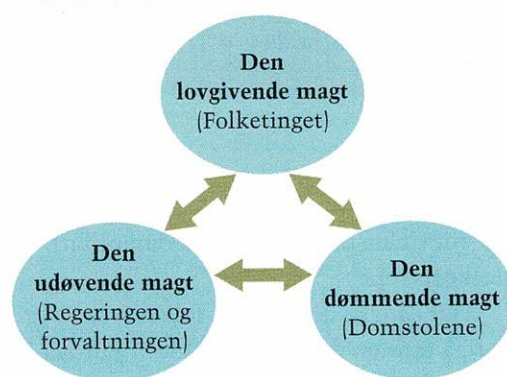
I strafferetsplejen skal lægmænd medvirke. Det fastsættes ved lov, i hvilke sager og under hvilke former denne medvirken skal finde sted, herunder i hvilke sager nævninge skal medvirke.

Kilde: Grundloven.dk (2017)

Magtens tredeling

For at sikre folkestyret og forhindre magtmisbrug deles magten i Danmark, ligesom i de fleste andre vestlige demokratier, i tre uafhængige organer, der kontrollerer hinanden: den lovgivende, den udøvende og den dømmende magt. Det grundlæggende princip er, at al magt bør udøves under kontrol.

FIGUR 6.1. MAGTENS TREDELING.

Montesquieus principper om magtens tredeling fremgår også i den danske grundlovs § 3.

§ 3

Den lovgivende magt er hos kongen og Folketinget i forening. Den udøvende magt er hos kongen. Den dømmende magt er hos domstolene.

I dette kapitel skal vi se nærmere på, hvordan den dømmende magt er indrettet. Domstolene skal dømme ud fra gældende lov, der fastsættes af den lovgivende magt, der ligger hos Folketinget. Regeringen er den udøvende magt (delegeret af kongen), der skal se til, at lovene reelt overholdes og implementeres i landet. Overordnet spiller alle disse tre magtinstanser sammen, når kriminalitet skal bekæmpes: Folketinget fastsætter lovene, regeringen håndhæver disse love (for eksempel igennem politiet), og domstolene dømmer efter lovene. Helt grundlæggende baserer det danske retssystem sig på følgende to principper:

- Ingen dom uden lov.
- Ingen straf uden dom.

„We must have continually present to our minds the difference between independence and liberty.

Liberty is a right of doing whatever the laws permit, and if a citizen could do what they forbid he would be no longer possessed of liberty, because all his fellow-citizens would have the same power.“

Charles de Montesquieu (1689-1755),
politisk filosof

Denne magtadskillelærelære har du måske hørt om før, men den er i virkeligheden ikke helt ligetil. For hvad nu, hvis politikerne vedtager en lov, der siger, at alle ved navn Børge Andersen skal fængsles på livstid? I dette tilfælde har Højesteret – med hjemmel i grundloven – slået fast, at de kan afgøre, hvorvidt en sådan lov er et brud på magtadskillelærelæren. Hvis Højesteret slår dette fast, vil ovenstående blive erklæret for **singulær lovgivning**, da den diskriminerer enkelte individer eller grupper, og denne form lovgivning er per definition **grundlovsstridig**, da Folketinget i en sådan situation går ind og overtager domstolens funktion som dømmende magt.

Nu ved du, at landets domstole har sin kompetence (ret til dømme) fra grundloven, og at domstolene som den dømmende magt i visse tilfælde kan afvise lovgivning fra Folketinget, hvis den ikke lever op til grundloven. I Danmark har Højesteret dog altid været meget tilbageholdende med prøvelse af loves grundlovsmæssighed.

Men hvordan er domstolene opbygget, og hvilken proces sættes i gang, fra en borger anklages for at have brudt lovgivningen, til det er afgjort, om vedkommende er skyldig, og hvilken potentiel straf vedkommende skal have?

6.1 Fra byret til Højesteret – hvem bestemmer hvad?

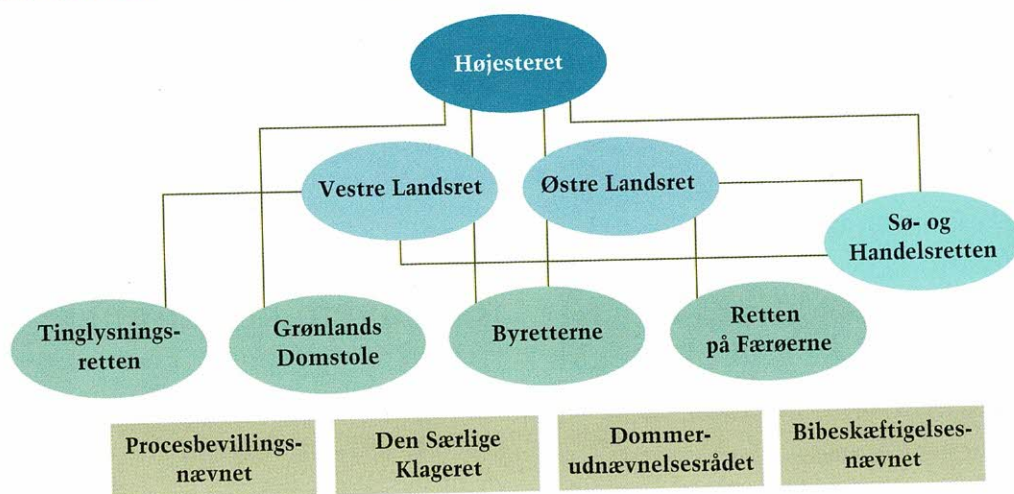
Vores retssystem er opbygget efter det såkaldte **to-instansprincip**. Med dette princip menes, at alle borgere, der er dømt for at bryde loven, har ret til at anke sin sag og derefter få prøvet den igen. I praksis kan man som tiltalt derfor altid anke en dom, og dermed få den prøvet ved en højere instans.

En højere instans skal forstås ud fra, at vores domstole grundlæggende er inddelt i tre niveauer: byretter, landsretter og Højesteret. Dertil kommer en række domstole, der har hver sin særfunktion. Du kan se alle sammen i figur 6.2.

I dette kapitel skal du læse om straffesager. Det er dog vigtigt at påpege, at domstolene også behandler civile sager (for eksempel familieret, formueret, arveret), men at disse ikke vil blive omtalt i dette kapitel.

Kigger man i kernen af figuren, kan man se niveauinddelingen mellem byret, landsret og Højesteret. Alle straffesager starter i byretterne med en mulighed for appel til landsretterne som følge af to-instansprincippet. I særlige tilfælde er det dog muligt at få bragt en sag længere end én instans.

FIGUR 6.2. SÅDAN ER DANMARKS DOMSTOLE ORGANISERET.

Kilde: <http://retgodtatvide.dk> (2017)

Det afgørende for, om man kan bringe en sag videre til Højesteret, er, hvorvidt man har en sag, hvor der endnu ikke er dannet præcedens for, hvordan loven skal tolkes. Præcedens betyder, at der findes tidligere eksempler på en lignende sag, hvor Højesteret har taget stilling til, hvordan loven skal tolkes, og som dommeren i byretten og landsretten dermed kan læne sig op ad. I tilfældet af at der er tale om en sag med betydelig samfundsmæssig interesse, kan denne ligeledes bringes til Højesteret ligesom at visse sager starter i landsretten og dermed går i Højesteret, hvis sagen ankes.

Hvorvidt en konkret sag og den konkrete paragraf er blevet prøvet før – og at der dermed er dannet præcedens – afgøres af det såkaldte Procesbevillingsnævn, der har beføjelse til at sende en sag videre fra landsretten til Højesteret.

Som nævnt ovenfor er det dog ikke ofte, at dette sker. Årligt behandler de 24 byretter over 700.000 sager, heraf går 14.000 sager videre til landretterne, og Højesteret afgør af disse cirka 300 sager.

Personlige rettigheder – fra anholdelse til fængsling

Hvis politiet anholder en person for at have begået en kriminel handling kan de udelukkende gøre det på baggrund af begrundet mistanke eller en sigtelse. Politiet har faktisk pligt til at rejse sigtelse, hvis de vurderer, at der er sket en overtrædelse af strafferetten. I den danske grundlov beskyttes individets rettigheder således, at den sigtede ikke kan blive tilbageholdt af politiet i mere end 24 timer, før vedkommende har ret til at blive stillet for en dommer. Dette første møde med en dommer kaldes for et grundlovsforhør.

I dette grundlovsforhør præsenteres mistanke mod den potentielle gerningsperson, og på baggrund af de foreløbige beviser beslutter dommeren, hvorvidt sigtelsen skal opretholdes. Hvis sigtelsen dropes, løslades den sigtede automatisk. Hvis sigtelsen opretholdes, kan den sigtede – alt efter hvor grov en forbrydelse, der er tale om – enten løslades med henblik på en videre retssag eller varetægtsfængsles, imens straffesagen forløber. Varetægtsfængsling

sker som regel ved mistanke om, at den sigtede vil forsøge at skjule sig eller dele information med andre involverede i sagen.

§ 71, stk. 3.

Enhver, der anholdes, skal inden 24 timer stilles for en dommer. Hvis den anholdte ikke straks kan sættes på fri fod, skal dommeren ved en af grunde ledsaget kendelse, der afsiges snarest muligt og senest inden tre dage, afgøre, om han skal fængsles, og, hvis han kan løslades mod sikkerhed, bestemme dennes art og størrelse. Denne bestemmelse kan for Grønlands vedkommende fraviges ved lov, for så vidt dette efter de stedlige forhold må anses for påkrævet.

Grundlovens kapitel 8 – Borgernes rettigheder.

Kilde: ft.dk (2017).

Byretten

Som hovedregel begynder alle straffesager i **byretten**. Der ligger i alt 24 byretter i Danmark, der hver især behandler sager fra deres lokalområde. Et fiktivt eksempel på en straffesag, der starter i byretten, kunne være en mand, der er sigtet for et voldeligt overfald på en anden mand på et diskotek i Hjørring. Her vil politiets anklagemyndighed – såfremt der er tale om en straffesag og ikke et civilt søgsmål – føre sagen med henblik på at få den anklagede dømt. Det er anklageren, der har **bevisbyrden**. Det vil sige, at det er anklageren, der skal bevise, at den tiltalte er skyldig – og ikke den tiltalte, der skal bevise sin uskyld. Anklageren vil forsøge at føre bevis ved eksempelvis at fremføre vidneudsagn og fysiske beviser, afhøre tiltalte, afhøre forurettede samt fremlægge øvrige beviser. Forsvareren for den sigtede vil gennem lignende bevisførelse samt afhøringer af vidner søge at bevise, at den sigtede ikke er

skyldig – eller måske at den sigtede kun er skyldig i dele af anklagen. I nogle tilfælde indrømmer den sigtede at have begået selve gerningen – dette kaldes en **tilståelses-sag**.

Anklageren er underlagt det såkaldte **objektivitetsprincip**. Dette princip består i, at anklageren har pligt til ikke at lægge sag an mod den skyldige, hvis det skønnes, at den anklagede ikke vil blive kendt skyldig. Anklageren har også pligt til at fremføre beviser, der er til den anklagedes fordel.

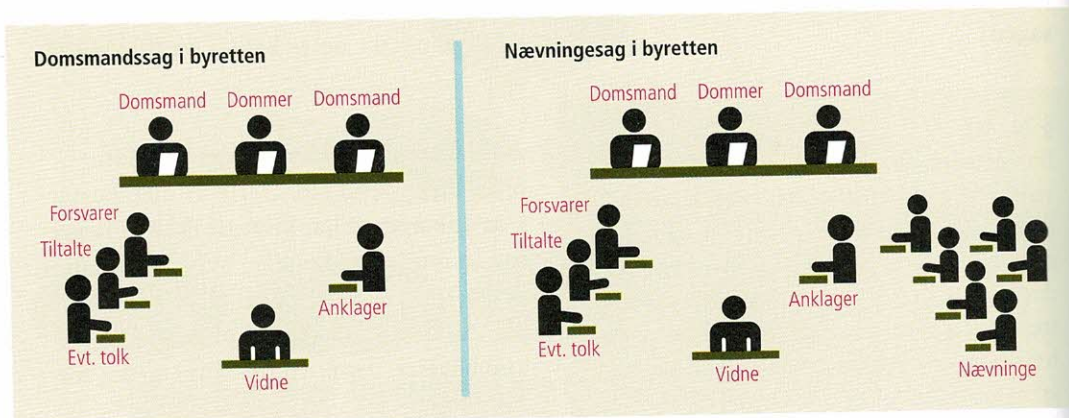
I en byretssag, hvor anklageren kræver fængselsstraf og den anklagede nægter sig skyldig, sidder typisk én juridisk dommer samt to domsmænd. Domsmænd er, ligesom nævninge, almindelige mennesker med et almindeligt job, der er blevet pålagt hvervet som lægdommer. Hvis der ikke er enighed om sagens afgørelse, stemmes efter simpelt flertal, hvor dommerens og domsmændenes stemme tæller ens.

Lægdommer, inden for dansk retspleje en person, som ikke er juridisk dommer, men medvirker ved pådømmelsen af straffesager enten som nævning eller som domsmand. I alle kommuner udarbejdes en liste, ud fra hvilken nævninge og domsmænd vælges ved lodtrækning i den enkelte retskreds.

Den Store Danske, Gyldendal.

I mere alvorlige straffesager, hvor anklageren kræver fire års fængsel eller mere, behandles sagen som en nævningesag. Retten består da af tre juridiske dommere og seks nævninge.

FIGUR 6.3. DOMSMANDSSAG I BYRETTEEN OG NÆVNINGSAG I BYRETTEEN.

Kilde: Retgodtatvide.dk (2016).

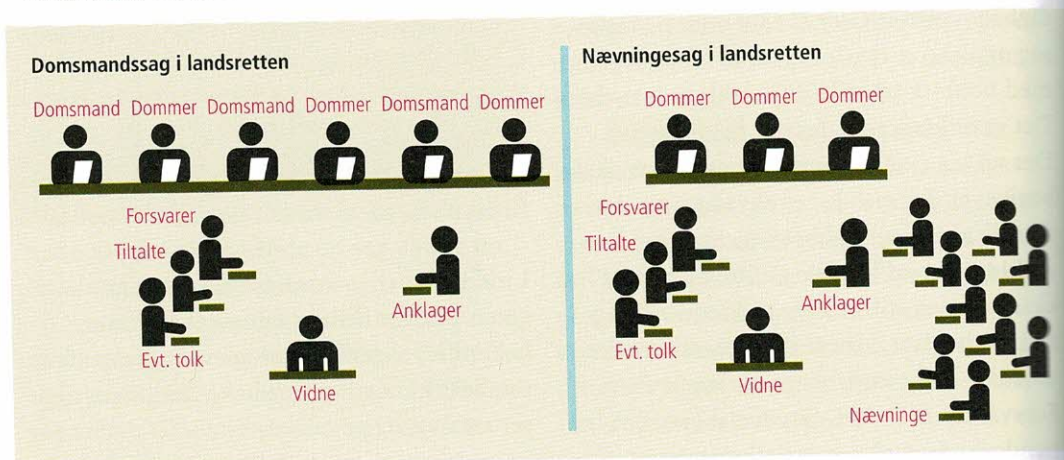
Landsretten

Ankes en dom i byretten, sendes denne videre til landsretten. Her bliver sagen prøvet igen, og samtlige beviser føres på ny i en ny og uafhængig sag. Der er altså ikke tale om, at man bare kommer med „ekstra“ informationer til, hvad der blev fremlagt i byretten, men derimod skal sagen føres på ny. Dette er netop kernen i

to-instansprincippet, som du har læst om ovenfor. I eksemplet med overfaldet på diskoteket i Hjørring skal anklager igen føre beviser for retten, og retten tager her atter stilling til, hvorvidt der er beviser for, at den anklagede er skyldig.

I landsretten er strukturen anderledes end i byretten, selv om sagen ellers forløber på samme måde. I forbindelse med

FIGUR 6.4. DOMSMANDSSAG I LANDSRETTEEN OG NÆVNINGSAG I LANDSRETTEEN.

Kilde: Retgodtatvide.dk (2016).

Højesteret ligger ved Slotsholmen ved siden af Christiansborg.

en domsmandssag sidder således tre dommere og tre domsmænd, og i en nævningesag er der tre dommere samt ni nævninge til stede.

I Danmark har vi to landsretter – Vestre Landsret i Viborg og Østre Landsret i København. I og med at denne fiktive sag foregår i Hjørring og er blevet anket i Hjørring Byret, vil den overgå til Vestre Landsret af geografiske hensyn.

Højesteret

I udgangspunktet sluttes en retssag i landsretten, da grundloven kun foreskriver retten til at få behandlet sin sag ved to instanser og ikke flere. Der findes dog enkelte tilfælde, hvor en dom i landsretten kan ankes til Højesteret. Højesteret er Danmarks øverste domstol, og her kan – som tidligere nævnt – kun indbringes sager, der er principielle, og som kan fastlægge standarder for øvrige domstole og dermed retsudvik-

lingen. Hertil kommer enkelte sager, der starter i landsretten.

Når en sag kommer for Højesteret, tages der ikke stilling til skyldsspørgsmålet, der er endeligt afgjort i landsretten. Højesteret kan derimod afgøre, om sagen er blevet behandlet korrekt i forhold til de anvendte regler, og eventuelt ændre straffen. Der er altså ikke på samme måde som i landsretten tale om en „helt ny sag“ medmindre sagen er startet i landsretten, hvor Højesteret fungerer som anden instans.

Instansen, der afgør, hvorvidt en sag kan siges at være principiel eller afgørende for retsudviklingen, er det såkaldte uafhængige Procesbevillingsnævn. Årligt behandles cirka 300 straffesager i Højesteret.

6.2 Dansk lovgivning – hvad straffer vi efter?

Indtil videre har du læst om, hvilken pro-